

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ ВІДШКОДУВАННЯ СУДОВИХ ВИТРАТ ВИКОНАВЦЕМ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВОГО РІШЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСАХ

IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF COMPENSATION FOR COURT COSTS BY THE EXECUTOR IN THE EXERCISE OF JUDICIAL OVERSIGHT OVER THE ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS IN CIVIL AND COMMERCIAL PROCEEDINGS

Івасин О.Р., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державний торговельно-економічний університет

Автор в статті аналізує особливості відшкодування витрат на професійну правничу допомогу виконавця у випадку розгляду питання в рамках судового контролю за виконання судового рішення. Автор підкреслює, що ні цивільний, ні господарський процес не регулює прямо зазначену процедуру, що створює правову проблему, яка потребує дослідження.

В статті досліджується актуальна судова практика Верховного Суду та робить висновок, що Велика Палата Верховного Суду фактично здійснила урегулювання застосування процесуального законодавства щодо можливості реалізації свого права на відшкодування судових витрат крім сторін, також і виконавцями, які беруть участь у цивільній або господарській справі на стадії судового контролю за виконання судового рішення.

Витрати на професійну правову допомогу, яку поніс або планує понести такий виконавець мають бути обґрунтованими, співмірними, підтверджені належними доказами. Процедура відшкодування таких витрат є аналогічною, як і для сторін у справі, недотримання якої, може призвести до відмови у задоволенні вимог про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.

Така процедура передбачає наступні етапи для забезпечення відшкодування таких витрат виконавцю, а саме: необхідність подання попереднього (орієнтовного) розрахунку суми судових витрат, які вона понесла і які очікує понести в зв'язку із розглядом; учасником справи має бути поданий детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги; докази судових витрат, які понесені або плануються понести, подаються учасником справи до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду, за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву. Порушення процедури підтвердження витрат на професійну правничу допомогу, яку поніс або планує понести виконавець, може призвести до відмови у задоволенні заяви судом у відшкодуванні судових витрат.

Ключові слова: судові витрати, витрати на професійне правничу допомогу, судовий контроль за виконання судового рішення, господарський процес, цивільний процес.

The author of the article analyzes the peculiarities of reimbursing the costs of professional legal assistance incurred by an enforcement officer in cases considered within the framework of judicial control over the enforcement of a court decision. Such expenses must be reasonable, proportionate, and supported by appropriate evidence. The author emphasizes that neither civil nor commercial procedure directly regulates the issue discussed in the article.

The article also examines the current case law of the Supreme Court and concludes that the Grand Chamber of the Supreme Court has effectively regulated the application of procedural legislation regarding the possibility for enforcement officers, in addition to the parties to a case, to exercise their right to reimbursement of court costs. This applies when they participate in a civil or commercial case at the stage of judicial oversight of the enforcement of a court decision. The procedure for such reimbursement is analogous to that established for the parties to the case. Non-compliance with this procedure may result in the rejection of claims for reimbursement of expenses for professional legal assistance.

Expenses for professional legal assistance incurred or expected to be incurred by such an executor must be reasonable, proportionate, and supported by appropriate evidence. The procedure for reimbursement of such expenses is analogous to that applicable to the parties in the case. Failure to comply with this procedure may result in the rejection of claims for reimbursement of legal assistance costs.

This procedure includes the following stages to ensure reimbursement of such expenses to the executor, namely: the necessity of submitting a preliminary (estimated) calculation of court costs already incurred and expected to be incurred in connection with the case proceedings; the party to the case must submit a detailed description of the work (services provided) performed by the attorney, as well as the expenses incurred by the attorney necessary for providing legal assistance; evidence of court costs incurred or expected to be incurred must be submitted by the party to the case before the conclusion of court debates or within five days after the court's decision is issued, provided that the party made a corresponding statement before the conclusion of the court debates. Failure to comply with the procedure for confirming expenses for professional legal assistance incurred or expected to be incurred by the executor may result in the court rejecting the application for reimbursement of legal costs.

Key words: court costs, expenses for professional legal assistance, judicial oversight of the enforcement of court decisions, commercial proceedings, civil proceedings.

Відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення є однією з основних засад як господарського судочинства (п. 12 ч. 3 ст. 2 ГПК України) [1], так і цивільного судочинства (п. 12 ч. 3 ст. 2 ЦПК України) [2].

Костянтинів А. К. та Белянович О. А. зазначають, що «інститут судових витрат, зокрема на професійну правничу (правову) допомогу, у господарському процесуальному законодавстві спрямований на забезпечення права людини на кваліфіковану правову допомогу, який внаслідок цього дає їй можливість повною мірою реалізувати своє право на судовий захист» [3, с. 149].

До судових витрат, зокрема, належить витрати на професійну правничу допомогу.

Процесуальні закони передбачають особливу процедуру стягнення витрат на професійну правничу допомогу. Порушення зазначеного алгоритму може призвести до відмови у задоволенні вимоги про стягнення зазначених витрат на користь особи, яка отримала позитивний результат у справі.

Такий алгоритм передбачає наступні етапи:

1) при поданні першої заяви по суті (позов та відзив) кожна сторона подає до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які вона понесла і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи (ч. 1 ст. 134 ЦПК України, ч. 1 ст. 124 ГПК України) [1];

2) для визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учас-

ник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги (ч. 3 ст. 137 ЦПК України, ч. 3 ст. 126 ГПК України) [1, 2];

3) докази судових витрат, які понесені або плануються понести, подаються стороною до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду, за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву (ч. 8 ст. 141 ЦПК України, ч. 8 ст. 129 ГПК України).

Крім того, такі витрати на професійну правничу допомогу мають бути обґрунтованими, співмірними, підтверджені належними доказами.

Звичайно реалізація таких прав стороною (позивачем та відповідачем) у справі є абсолютно гарантованою та зрозумілою, а от як діяти іншим учасникам у справі, як от третім особам, які не заявляють самостійних вимог, або іншим учасникам (державним чи приватним виконавцям).

Процесуальні закони містять норми, які гарантують права третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на відшкодування судових витрат, так в ч. 12 ст. 141 ЦПК України та ч. 13 ст. 129 ГПК України, передбачено, що судові витрати третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, стягуються на її користь із сторони, визначеної відповідно до вимог цієї статті, залежно від того заперечувала чи підтримувала така особа заявлені позовні вимоги [1, 2].

При цьому процедура відшкодування витрат на професійну правничу допомогу інших осіб при розгляді заяв в межах судового контролю за виконанням судового рішення, процесуальними законами не передбачена.

Пунктом 3.2 Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 передбачено, що правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема, в судах та інших державних органах тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати. Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права [3].

Сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права (ч. 1 ст. 447-1 ЦПК України, ч. 1 ст. 339-1 ГПК України) [1, 2]. Ні господарський процесуальний, ні цивільний процесуальний кодекси поняття «сторони виконавчого провадження» не визначають.

Сторонами виконавчого провадження є стягувач і боржник (ч. 1 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження») [4], при цьому логічно, що у справі, яку розглядав суд стягувачем та боржником будуть позивач та відповідач. Тому можливість реалізації ними свого права на відшкодування судових витрат процесуальним законом врегульовано, тоді як новий учасник (державний або приватний виконавець) не має статусу сторони у справі, а тому є неочевидним захист його права на відшкодування судових витрат.

Якщо розглянути варіант того, що виконавець звернеться з окремим позовом про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу у вигляді збитків, то з цього приводу Верховний Суд висловив свою позицію неодноразово.

За висновками Великої Палати Верховного Суду процесуальні витрати, понесені у судовому прова-

дженні, не є збитками, що можуть бути стягнуті шляхом подання цивільного позову; такі витрати розподіляються виключно за правилами, встановленими процесуальним законодавством (пункт 29 постанови Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 462/6473/16-ц за провадженням № 14-400 цс 18 [5], пункт 45 постанови Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2019 року у справі № 688/2479/16-ц за провадженням № 14-447цс19 [6], пункт 20 постанови Великої Палати Верховного Суду від 29 травня 2019 року у справі № 489/5045/18 за провадженням № 14-191 цс 19) [7].

У пункті 6.19 постанови Великої Палати Верховного Суду від 14 квітня 2020 року у справі № 925/1196/18 зазначено, що за висновками Великої Палати Верховного Суду процесуальні витрати, понесені у судовому провадженні, не є збитками, що можуть бути стягнуті шляхом подання цивільного позову; такі витрати розподіляються виключно за правилами, встановленими процесуальним законодавством [8].

При цьому, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) від 23 січня 2014 року у справі «East/West Alliance Limited» проти України» (заява № 19336/04) визначив, що заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим (пункт 268) [9].

Господарський суд Тернопільської області додатковою ухвалою від 20.04.2023 заяву приватного виконавця Щербакова І. М. про ухвалення додаткового рішення щодо відшкодування витрат, понесених приватним виконавцем під час розгляду скарги ПрАТ «Тернопільміськгаз» на дії приватного виконавця у справі № 921/357/20, задовольнив частково, стягнув з ПрАТ «Тернопільміськгаз» на користь приватного виконавця Щербакова І. М. 50 000,00 грн витрат на професійну правничу допомогу, в решті вимог заяви відмовив. Мотивував ухвалу так [10].

Західний апеляційний господарський суд постановою від 21.08.2023 у справі № 921/357/20 додаткову ухвалу Господарського суду Тернопільської області від 20.04.2023 залишив без змін [11].

Верховний Суд у складі Великою Палати Верховного Суду своєю постановою від 18 грудня 2024 року у справі № 921/357/20 Касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «Тернопільміськгаз» задовольнив, додаткову ухвалу Господарського суду Тернопільської області від 20.04.2023 та постанову Західного апеляційного господарського суду від 21.08.2023 у справі № 921/357/20 скасувати й ухвалити нове рішення, яким заяву приватного виконавця виконавчого округу міста Києва Щербакова Ігоря Миколайовича про відшкодування судових витрат залишити без задоволення [12].

При цьому мотиви відмови були виключно тим, що необґрунтованість дій скажника у цій справі не доведена приватним виконавцем, який звернувся з заявою про відшкодування витрат на правничу допомогу, та не встановлена судами першої та апеляційної інстанцій в межах розгляду цієї справи, що свідчить про неправильне застосування судами приписів статті 130 ГПК України.

Відшкодування судових витрат має відбуватись на будь-якій стадії судового провадження, зокрема і на стадії судового контролю за виконанням судових рішень (пункт 64 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2024 року у справі № 921/357/20) [12].

На підставі аналізу статей 339, 343, 344 ГПК України Велика Палата Верховного Суду висновок, що приватний виконавець як суб'єкт, чії дії можуть бути предметом оскарження, має право на відшкодування судових витрат, понесених ним під час здійснення судом відповідного судового провадження, на загальних підставах (пункт 65 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2024 року у справі № 921/357/20) [12].

У разі відсутності спеціальної норми, яка регулює певні випадки завершення провадження на стадії судового контролю за виконанням судового рішення, суди мають керуватись загальними нормами, що регулюють розподіл судових витрат (глава 8 «Судові витрати» ГПК України) (пункт 68 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2024 року у справі № 921/357/20) [12].

Отже, Велика Палата Верховного Суду зауважує, що як стаття 129 ГПК України, так і стаття 130 ГПК України містяться в главі 8 «Судові витрати», яка є частиною розділу I «Загальні положення» ГПК України, що вказує на те, що правила зазначених статей стосуються усіх стадій процесу, в яких такі витрати можуть виникнути (пункт 76 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2024 року у справі № 921/357/20) [12].

Таким чином, у цій справі приватний виконавець Щербаков І. М. має право заявити вимоги про компенсацію понесених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій ПрАТ «Тернопільміськгаз». Приватний виконавець Щербаков І. М. повинен

обґрунтовано заявити про наявність витрат, які виникли у зв'язку зі зверненням зі скаргою на дії приватного виконавця і у подальшому – із залишенням її без розгляду. Тобто стягнення зі скаржника компенсації понесених приватним виконавцем Щербаковим І. М. витрат, зокрема витрат на правничу допомогу, у разі залишення скарги без розгляду можливе лише у випадку встановлення необґрунтованості дій ПрАТ «Тернопільміськгаз» (пункт 81 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2024 року у справі № 921/357/20) [12].

Велика Палата Верховного Суду фактично здійснила урегулювання застосування процесуального законодавства щодо можливості реалізації свого права на відшкодування судових витрат крім сторін, також і виконавцями, які беруть участь у цивільній або господарській справі на стадії судового контролю за виконання судового рішення. При цьому така процедура є аналогічною, як і для сторін у справі, недотримання якої, може призвести до відмови у задоволенні вимог про відшкодування витрат на професійну правничу допомогу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1789-XII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>. (дата звернення: 24.01.2025).
3. Константинов А. К., Беляневич О. А. Особливості розподілу судами витратна професійну правничу (правову) допомогу в господарському судочинстві. Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2023. № 1(2). С. 141-152. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/prchd_2023_1\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/prchd_2023_1(2)_16).
4. Рішення Конституційного суду України від 30 вересня 2009 року у справі № 23-пн/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>.
5. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 24.01.2025).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 462/6473/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78215464>.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2019 року у справі № 688/2479/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87857779>.
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 травня 2019 року у справі № 489/5045/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82885634>.
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 квітня 2020 року у справі № 925/1196/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89181204>.
10. Рішення Європейський суд з прав людини від 23 січня 2014 року (заява № 19336/04) у справі "East/West Alliance Limited" проти України". URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00627>.
11. Додаткова ухвала Господарського суду Тернопільської області від 20.04.2023 у справі № 921/357/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110394041>.
12. Постанова Західного апеляційного господарського суду постановою від 21.08.2023 у справі № 921/357/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113142977>.
13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2024 року у справі № 921/357/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123992368>.